

آشنایی با کتابخانه و اصول کتابداری

• دکتر حسن اشرفی ریزی^۱

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد

محورهای اصلی کتاب

فصل اول: تاریخچه کتابخانه. در این فصل اهمیت کتاب و کتابخانه در روند آموزش بررسی و برخی از کتابخانه‌های مشهور جهان اسلام و ایران معرفی شده است.

فصل دوم: ارتباط. مفهوم ارتباط و سیر تاریخی خط شامل تصویرنگاری، اندیشه‌نگاری، واژه‌نگاری (هجانونیسی و الفبا)، موضوع‌های این فصل می‌باشند.

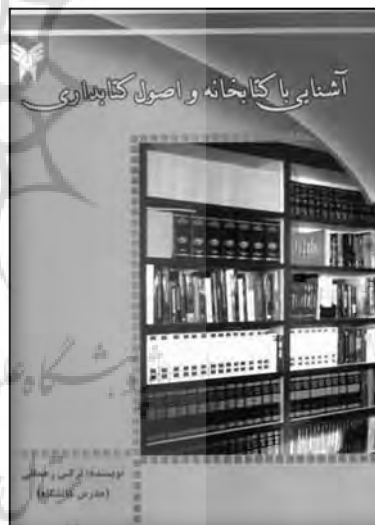
فصل سوم: منابع کتابخانه. مفهوم و شناخت اجزای کتاب، اجزای سازنده ظاهر کتاب، شناخت مراجع و انواع آن، و معرفی برخی از منابع مرجع و نشریات در زمینه آموزش و پرورش، موضوع‌های این فصل را تشکیل می‌دهد.

فصل چهارم: کتابخانه و انواع آن. در این فصل تعریف کتابخانه و انواع آن شامل کتابخانه ملی، عمومی، دانشگاهی، تخصصی، آموزشگاهی و شخصی معرفی و در ادامه ضوابط دسترسی به مخازن کتابخانه، بخش‌های مختلف کتابخانه و حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه مطرح می‌شود.

فصل پنجم: رده‌بندی. در این فصل رده‌بندی و روش‌های آن تعریف شده و در ادامه موضوع‌هایی مانند نشانه‌بازی کتاب، ترتیب کتاب‌ها در قفسه‌های کتابخانه، برگه‌های کتاب، برگه‌های ارجاعی، تنظیم برگه‌ها در برگه‌دان، دستیابی به یک موضوع خاص، برگه‌آرایی، سرعنوان‌های موضوعی، فهرست و کتابداران بزرگ جهان تشریح شده است.

فصل ششم: آشنایی با نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای. در این فصل نرم‌افزار پارس آذرخش، نوسا و کاوش معرفی شده‌اند.

فصل هفتم: پژوهش کتابخانه‌ای. نویسنده در این فصل به تعریف‌های مختلف تحقیق پرداخته و در نهایت به اختصار به مراحل تحقیق اشاره می‌کند.

■ رحمانی، نرگس. آشنایی با کتابخانه و اصول کتابداری: قابل استفاده برای دانشجویان رشته‌های علوم انسانی (علوم تربیتی، آموزش ابتدایی و ...)، قزوین: سایه‌گستر، چاپ اول ۱۳۸۶، ۱۱۰ ص شابک: ۰-۱۴۸-۵۰۲-۹۶۴.

مقدمه

کتاب آشنایی با کتابخانه و اصول کتابداری نوشته نرگس رحمانی، مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد تاکستان، می‌باشد. در مقدمه آمده است: «این کتاب جهت استفاده دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی و آموزش ابتدایی و مطابق سرفصل‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی تهیه و تدوین گردیده است و نیز این کتاب برای کسانی که بخواهند با جنبه‌های عملی کتابداری آشنا شوند، بسیار سودمند است».

مقایسه اثر با آثار مشابه

در زمینه «آشنایی با کتابخانه و اصول کتابداری» برای دانشجویان علوم تربیتی و آموزش ابتدایی چندین اثر منتشر شده است. قدیمی‌ترین اثر آشنایی با کتابخانه و منابع آن نوشته ملیحه نیک‌کار می‌باشد که انتشارات راهگشا در سال ۱۳۷۴ در شیراز منتشر کرد. این کتاب در چهار بخش مجزا تنظیم شده و منبع درسی برای دانشجویان رشته علوم تربیتی است. از ویژگی‌های این اثر، ساده و قابل فهم بودن مطالب آن و همچنین قابل استفاده بودن آن به شکل عملی برای دانشجویان است. دومین اثر شیوه بهره‌گیری از کتابخانه‌ها و منابع اطلاعاتی نوشته ایرج صبا می‌باشد که انتشارات سمت در سال ۱۳۸۲ در هفت فصل منتشر کرد. این اثر بسیاری از مطالبی را که طی این سال‌ها به حوزه کتابداری وارد شده و در اثر قبلی، آشنایی با کتابخانه و منابع آن، وجود نداشت، پوشش می‌دهد. مانند فصل اول، که در آن به موضوعاتی مانند جامعه اطلاع‌گرا، ویژگی‌های جوامع اطلاع‌گرا، و افراد بهره‌مند از اطلاعات می‌پردازد یا در فصل هفتم اینترنت و امکانات آن، و پژوهش مبتنی بر اینترنت بررسی می‌شود. در حالی که در کتاب آشنایی با کتابخانه و اصول کتابداری تألیف نرگس رحمانی، هیچ‌کدام از این سرفصل‌ها ذکر نشده است.

نقد ساختاری و نگارشی

در این بخش به نقد ساختاری و نگارشی اثر اشاره می‌شود که توجه ناشر به این بخش و وجود ویراستار می‌توانست به ارزش اثر بیفزاید.

صفحه عنوان در جای اصلی خود
که قبل از صفحه حقوق است،
قرار نگرفته و بعد از صفحه حقوق
آمده است

۱. مشکلات صفحه عنوان

- صفحه عنوان در جای اصلی خود که قبل از صفحه حقوق است، قرار نگرفته و بعد از صفحه حقوق آمده است؛
- در صفحه عنوان بهتر بود علاوه بر نام پدیدآورندگان و عنوان، اطلاعات مربوط به محل نشر، نام ناشر، و تاریخ نشر ذکر شود (فتاحی، ۱۳۷۷، ص ۱۱) در حالی که فقط به عنوان و نام نویسنده اکتفا شده است.

۲. مشکلات صفحه حقوق

- در کادر فیپا، عنوان فرعی اثر نیامده است؛
- محل قرار گرفتن جمله «این کتاب به سفارش معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تاکستان چاپ شده

مهم‌ترین اشکال این اثر از لحاظ ساختاری و نگارشی، مستند نبودن آن است. نویسنده در تمام متن از منابع نویسندگان دیگر بهره گرفته است، ولی فقط در صفحات ۶۲ و ۶۶ به دو اثر اشاره می‌کند که با مرور این دو منبع هیچ اثری از آنها در فهرست منابع پایانی وجود ندارد

نبودن آن است. نویسنده در تمام متن از منابع نویسندگان دیگر بهره گرفته است، ولی فقط در صفحات ۶۲ و ۶۶ به دو اثر اشاره می‌کند که با مرور این دو منبع هیچ اثری از آنها در فهرست منابع پایانی وجود ندارد؛

– در برخی از موارد، کلمه یا عبارتی سرفصل اصلی یا فرعی نمی‌باشد، ولی نویسنده آن را به شکل سرفصل آورده و سیاه است، مانند صفحه ۴۸، کلمه «خدمات»؛

– در صفحه ۹، در سیر تاریخی خط شامل «تصویرنگاری، اندیشه‌نگاری، واژه‌نگاری و آوانگاری»، کلمه «اندیشه‌نگاری» از قلم افتاده است؛

– هیچ‌کدام از جدول‌های موجود در متن عنوان ندارند، مانند صفحه ۳۶، جدول مربوط به ابعاد میز مطالعه.

۶. مشکلات فهرست منابع

قواعد تنظیم صفحه فهرست منابع اصلاً رعایت نشده است؛
– تنظیم فهرست منابع بر اساس ترتیب الفبایی عنوان کتاب یا مقاله است، در صورتی که باید بر اساس ترتیب الفبایی نام خانوادگی پدیدآورندگان باشد؛
– کلماتی مانند «دکتر» در ابتدای نام نویسندگان ذکر شده که جایز نیست. مانند «تاریخ آموزش در اسلام/ دکتر احمد شبلی»؛
– تورفتگی‌ها در فهرست منابع برای سطر دوم به بعد هر منبع رعایت نشده است؛

به‌طور کلی نویسنده در تنظیم فهرست منابع، تابع هیچ قاعده و قانون نیست و به‌علت اشکالات عمده از ذکر دیگر موارد صرف نظر می‌شود.

نقد محتوایی

در این بخش به نقد محتوایی اثر اشاره می‌شود.
– در سطر اول مقدمه آمده است: «کتاب و کتابخانه در زندگی جامعه ایران مقامی والا دارد ولی کتابداری علمی به‌منزله یک حرفه تخصصی جوان و نوپا است»، مفهومی از آن برداشت نمی‌شود و دو جمله به یکدیگر ارتباطی ندارند.

– فصل اول، «تاریخچه کتابخانه»، شامل اهمیت کتابخانه در روند آموزش و کتابخانه‌های مشهور در جهان اسلام و ایران است و فصل دوم به مسئله «ارتباط» اختصاص دارد. در این فصل مفهوم

است»، در این صفحه نیست و بهتر بود این جمله در مقدمه بیان می‌شد؛

– در این صفحه انتشارات «سایه گستر» به‌عنوان ناشر در کادر فیا قرار گرفته است، در حالی که روی جلد و پشت آن آرم دانشگاه آزاد اسلامی وجود دارد و مشخص نیست، آیا این دو با همکاری یکدیگر اثر را منتشر کرده‌اند یا خیر؟

۳. مشکلات فهرست مطالب

– با توجه به اینکه نویسنده در شیوه تنظیم فهرست مطالب از نشانه‌های حرفی - عددی بهره گرفته است، در صفحه اول فهرست در سرفصل‌های فرعی «هجانویسی» و «الفبا» این نکته رعایت نشده و دو سرفصل فرعی بدون حرف یا عدد هستند.
– در عنوان فصل پنجم، که «رده‌بندی» می‌باشد، بلافاصله بعد از آن سرفصل «تعریف طبقه‌بندی» آمده و در انتخاب یکی از این نام‌ها یکدستی وجود ندارد.

۴. اشتباه صفحه مقدمه

– در این صفحه عبارت «به نام‌های رده‌بندی دیویی و کتابخانه کنگره» به‌صورت «به نام‌های رده‌بندی دیویی و کتابخانه کنگره» درج شده است.

۵. مشکلات متن اصلی

– کلمه «آنها» در تمام متن اصلی به‌شکل جدا «آن‌ها» آمده، در حالی که حرف «ها» در ترکیب با کلمات باید منفصل و فقط در کلمات «آنها» چسبیده و مستثنی است (حری، ص ۱۱۷)؛
– تاریخ‌های هجری قمری برخی از مواقع به‌شکل «ه» مانند صفحه ۵، بند چهارم، سطر اول و در صفحه ۶، بند سوم، سطر اول «ه‌ق» آمده است. این مسئله در تمام اثر به چشم می‌خورد؛

– متن اصلی این اثر به زبان فارسی است، در حالی که در کل اثر معادل کلمات به زبان انگلیسی در کنار کلمه ذکر شده است، مانند صفحه ۴۴، بند دوم «کتابخانه عمومی Public Library»، یا صفحه ۲۴، بند اول «منابع کتابخانه Library Resources» در حالی که معادل‌های انگلیسی باید به صورت پانویس باشد؛

– مهم‌ترین اشکال این اثر از لحاظ ساختاری و نگارشی، مستند

نوسا و کاوش) اختصاص دارد، ولی شیوه‌های عملی استفاده از آنها ذکر نشده و اطلاعاتی ارائه می‌دهد که مورد استفاده کتابداران در کتابخانه‌هاست نه دانشجویان برای استفاده از کتابخانه؛
- این اثر که ۱۱۰ صفحه است، در هفت فصل تنظیم شده است، درحالی که مؤلف می‌توانست مطالب کتاب را در سه فصل تدوین کند. مثلاً فصل ششم و هفتم ۴ یا ۵ صفحه‌اند و اینگونه تقسیم‌بندی معمول نیست.

ویژگی‌های مهم اثر

علاوه بر معایب ذکر شده در اثر، مزایایی هم می‌توان برای اثر برشمرد که عبارت‌اند از:
- با مرور متن و دقت در آن متوجه می‌شویم که تعداد غلط‌های املائی بسیار کم است؛
- در انتخاب طرح جلد و نیز رنگ بکاررفته در آن (رنگ صورتی) دقت لازم صورت گرفته است و با محتوای متن اصلی همخوان است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به سرعت دگرگونی جوامع و ورود انواع منابع اطلاعاتی و تجهیزات پیشرفته رایانه‌ای به کتابخانه‌ها، رسالت کتابداران در قبال مراجعه‌کنندگان سنگین‌تر و بیشتر می‌شود، و راهی جز آموزش آنها باقی نمی‌گذارد. بنابراین تهیه و تدارک منابعی با هدف آشنایی دانشجویان با کتابخانه ضروری است. این اثر با هر هدفی نوشته شده باشد، نتوانسته این رسالت را تحقق بخشد. در پایان این پرسش مطرح می‌شود که چنین اثری که تحت نظارت دانشگاه، چاپ و منتشر شده، چرا از لحاظ ساختاری و محتوایی دچار نقص و کاستی‌های فراوان است. در پایان لازم می‌دانم از خانم زهرا کاظم‌پور به دلیل همکاری در این نقد تشکر کنم.

پی‌نوشت‌ها:

1 . hassanashrafi81@yahoo.com

ماخذ:

۱. حری، عباس (۱۳۷۸). آیین نگارش علمی، تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور
۲. صبا، ایرج (۱۳۸۲). شیوه بهره‌گیری از کتابخانه‌ها و منابع اطلاعاتی، تهران: سمت
۳. فتاحی، رحمت‌الله (۱۳۷۷). فهرست‌نویسی: اصول و روش‌ها، مشهد: دانشگاه فردوسی
۴. نیک‌کار، ملیحه (۱۳۷۴). آشنایی با کتابخانه و منابع آن، شیراز: انتشارات راهگشا.

ارتباط و سیر تاریخی خط بررسی می‌شود. پرسش این است که پیدایش کتابخانه زودتر بوده یا خط پیشتر ظهور کرده است. پاسخ «خط» است؛ زیرا ابتدا خط پدید آمده و سپس کتابخانه‌ها به واسطه ثبت مطالب ظهور کردند. پس باید فصل دوم مقدم بر فصل اول قرار می‌گرفت تا به روند ذهنی خواننده در یادگیری لطمه وارد نمی‌شد؛
- فصل پنجم کتاب درباره «رده‌بندی» می‌باشد و در بخشی از آن به سرعنوان‌های موضوعی اشاره شده است. پرسش این است که آیا فهرست‌نویسی بخشی از رده‌بندی است؟ پاسخ روشن است؛ فهرست‌نویسی جزء رده‌بندی نیست و نویسنده عنوان این فصل را باید به «سازماندهی مواد» تغییر می‌داد و به بحث فهرست‌نویسی قبل از رده‌بندی می‌پرداخت؛

- نویسنده در مقدمه مدعی است که «کتاب برای کسانی که بخواهند با جنبه‌های عملی کتابداری آشنا شوند، بسیار سودمند است». با مراجعه به متن اصلی این هدف به‌طور کامل محقق نشده است. مثلاً در این اثر درباره پایگاه‌های اطلاعاتی، اینترنت، طرح‌ها و پایان‌نامه‌ها و انواع دیگر منابع و شیوه بهره‌گیری از آنها سخنی به میان نیامده است. این مسئله از این‌رو مهم است که دانشجویان دوره کارشناسی علوم تربیتی در پایان مقطع کارشناسی، پروژه ۳ واحدی دارند که همانند پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دکتری تحت نظارت استاد راهنماست و آنها نیاز دارند که این منابع مهم را بشناسند و مورد استفاده قرار دهند؛

- در صفحه ۶۴، سرفصلی با نام «معایب رده‌بندی دیویی» آمده است، ولی از مزایای آن خبری نیست؛
- فصل ششم به نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای (پارس آذرخش،